

Understanding and Perception of Women Regarding the Impact of Incentive Policies on Childbearing: A Qualitative Study

Zahra Mirhosseini *

Associate Professor, Department of women and family studies, Alzahra University, Tehran, Iran.

Maryam Khalili

Masters in Women's Studies (Women's Rights in Islam), Alzahra University, Tehran, Iran.

Introduction

According to reports from the Iranian Statistics Center, the total fertility rate in Iran decreased from 2.07 children per woman in 2017 to 1.74 in 2021. This trend has raised concerns among officials and social policymakers, as population changes not only affect human resources and capital development but also impact population composition. Issues such as aging, population structure disruption, and fertility rate decline pose significant challenges, a phenomenon many countries worldwide are currently facing (Akram et al., 2020: 2).

In response, various countries have implemented population policies aimed at managing and preventing the consequences of demographic challenges. Population policies are governmental measures aimed at managing demographic issues, delineating the extent of governmental action in addressing population-related matters (Taheri et al., 2021: 59).

In Iran, numerous supportive policies and laws have been enacted in recent years, including the "Youthful Population and Family Support Plan" passed in 2021, which includes 73 articles designed to encourage youth marriage, family formation, and childbearing by offering supportive services.

This research aims to examine women's perceptions and understandings of childbearing-related supportive and incentive policies using a qualitative approach through semi-structured interviews. The findings of this study are significant in guiding policy adjustments that align with the needs and expectations of families, enhancing the relevance and effectiveness of policies in this domain.

* Corresponding Author: z.mirhosseini@alzahra.ac.ir

How to Cite: Mirhosseini, Z; Khalili, M. (2024). Understanding and perception of women regarding the impact of incentive policies on childbearing: A Qualitative study, *Journal of Social Work Research*, 11 (40), 129-170 .

Literature Review

Before the 1950s, under the influence of rapid population growth, classical population theories primarily focused on policies controlling birth rates. However, from the 1960s onward, as fertility rates decreased in some Western and Asian societies, scholars in demography and sociology began to address decreasing family size, fertility rates, social policy, and its impact on reproductive behavior (Moshfegh, 2023: 5). According to McNicoll (1980) and Greenhalgh's (1988) theories on population systems, the impact of population policies on reproductive behavior can be explained in two ways: (1) a top-down perspective suggesting that government policies influence individual fertility, and (2) a bottom-up view that assesses reproductive behavior at the family level. McNicoll emphasizes the crucial role of government, highlighting the influence of policymakers and the importance of high-quality policy implementation (Zare and Hashemi, 2013: 86-87).

Some studies indicate that the widespread implementation of family policies often leads to short-term increases in fertility rates, mainly by accelerating the timing of childbirth and reducing the intervals between births. However, these policies have minimal impact on generational fertility or only exert a limited, temporary influence. Nevertheless, if incentive policies are responsive to diverse needs across different life circumstances, they can more effectively support fertility and increase the desire for childbearing (Moshfegh, 2023: 7-8; Sobotka et al., 2021: 193). Based on these theoretical discussions, it is suggested that effective incentive policies in Iran should consider the social context of institutions like families and be developed in accordance with the needs and demands of various demographic groups, particularly women. Additionally, there should be ongoing monitoring of policy impacts on reproductive behavior and childbearing.

Methodology

This study uses a qualitative research method and a case study approach. Data were collected through in-depth, semi-structured interviews with 17 married women of various educational and occupational backgrounds in Tehran. Purposeful sampling was employed, selecting participants likely to provide the researcher with maximum information. Sampling continued until data saturation was reached. For data analysis, recorded interviews were transcribed, coded, and analyzed with the final results presented in terms of themes and categories.

Results

The findings from the interviews are categorized into two main sections: "Barriers to Fertility and Childbearing" and "Perceptions of Supportive Childbearing Policies

Among Female Participants." The first section includes sub-themes such as "financial and economic challenges," "diminished maternal values," "shifts in values and norms," and "lack of maternal skills and abilities." The second section reflects women's evaluations of current policies, encompassing themes such as "advertising and public awareness," "implementation of incentive policies," and "childbearing as a religious and national duty." Additionally, participants' recommendations for effective policy-making were derived, including "improvement of incentive policies," "provision of maternal support facilities," and "better integration of professional and maternal roles."

Discussion

In discussing childbearing and related policies, half of the interviewees prioritized economic considerations over cultural-educational ones, while the other half viewed cultural and educational factors as more critical. This prioritization does not diminish the importance of either dimension; rather, it reflects the hierarchy of priorities in respondents' answers. Therefore, it appears essential for policies to simultaneously and cohesively address both economic and cultural-educational issues. Currently, economic concerns seem to dominate; however, a mother's primary focus often remains on cultural and educational matters. Some women express fears around motherhood, with declining maternal values and the emergence of norms favoring smaller family sizes contributing to barriers to childbearing.

Conclusion

In conclusion, incentives and supports should not be limited to specific stages but instead should be provided continuously throughout the life of individuals and families. Structural reforms, such as including maternity leave in employment tenure for working mothers, could encourage educated and employed women to consider childbearing. For individuals with religious perspectives, childbearing may be viewed as a social and spiritual responsibility, with supportive policies serving as reinforcement. Thus, policies must address both economic and cultural-educational needs to positively impact fertility rates in Iran.

Keywords: Family, Women, Population policies, Childbearing incentive policies.

درک و تصور زنان از تأثیر سیاست‌های تشویقی بر امر فرزندآوری: یک مطالعه کیفی

دانشیار گروه مطالعات زنان و خانواده، دانشگاه الزهرا (س)،
تهران، ایران.

زهرا میرحسینی *

کارشناسی ارشد مطالعات زنان (حقوق زن در اسلام)،
دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.

مریم خلیلی

چکیده

جمعیت یکی از مسائل مهم و حیاتی هر کشوری است و باروری و فرزندآوری از مؤلفه‌های اصلی آن بشمار می‌روند. مطالعه حاضر با هدف شناخت درک و تصور زنان از تأثیر سیاست‌های تشویقی بر امر فرزندآوری انجام شده است. این پژوهش از روش تحقیق کیفی و رویکرد مطالعه موردی استفاده کرده و داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شده‌اند. برای دستیابی به اهداف پژوهش، ۱۷ زن متأهل با سطوح تحصیلی و شغلی مختلف ساکن شهر تهران به صورت هدفمند انتخاب شدند و مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع داده ادامه یافت. در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. یافته‌های پژوهش در دو مضمون اصلی «موانع مرتبط با باروری و فرزندآوری» و «درک و تصور زنان مشارکت‌کننده از سیاست‌گذاری‌های حمایتی فرزندآوری»، مقوله‌بندی شده که شامل مضمون‌های فرعی «چالش‌های مالی و اقتصادی»، «در حاشیه قرار گرفتن ارزش‌های مادرانه»، «تغییر ارزش‌ها و هنجارها»، «فقدان مهارت‌ها و توانمندی‌های مادرانه» و همچنین مضمون‌های درک و تصور از سیاست‌های حمایتی، «حوزه تبلیغات و اطلاع‌رسانی»، «حوزه اجرای سیاست‌های تشویقی»، «بررسی ابعاد سیاست‌های تشویقی فرزندآوری» و «فرزندآوری به مثابه عمل به وظیفه دینی و ملی» است. در مجموع یافته‌های تحقیق نشان داد مطالبات و خواسته‌های زنان مصاحبه‌شونده به منظور سیاست‌گذاری مطلوب در حوزه سیاست‌های تشویق فرزندآوری در سه دسته «راهکارهای بهبود سیاست‌های تشویقی»، «ارائه تسهیلات مادرانه» و «مناسب‌سازی ادغام شغل و امور زنانه» قابل دسته‌بندی بوده و لازم است سیاست‌گذاران علاوه بر سیاست‌های حمایتی ارائه‌شده به این خواست و مطالبه زنان نیز توجه ویژه نمایند.

واژه‌های کلیدی: خانواده، زنان، سیاست‌های جمعیتی، سیاست‌های تشویقی فرزندآوری.

طرح مسئله

جمعیت به‌عنوان یکی از دارایی‌های ارزشمند و زیربنایی هر کشور، نقشی تعیین‌کننده در اقتدار ملی آن ایفا می‌کند. باروری و فرزندآوری نیز از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تحول جمعیت هر کشور به شمار می‌روند (خدیو زاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۲). بر اساس گزارش مرکز آمار^۱ ایران، میزان باروری کل کشور، از ۲/۰۷ فرزند در سال ۱۳۹۶ به ۱/۷۴ فرزند در سال ۱۴۰۰ کاهش یافته است.

این موضوع نگرانی‌های زیادی را در بین مسئولین و سیاست‌گذاران اجتماعی ایجاد کرده چرا که مسئله جمعیت علاوه بر اثرگذاری بر توسعه منابع و سرمایه انسانی، بر ترکیب جمعیتی نیز اثر گذاشته و پدیده سالخوردگی و چالش‌های پیری جمعیت ازجمله مسائل پیرامون برهم خوردن هرم جمعیتی و کاهش نرخ باروری در جامعه است، مسئله‌ای که می‌توان گفت امروزه در سراسر جهان بسیاری از کشورها با این پدیده مواجه‌اند (اکرم^۲ و همکاران، ۲۰۲۰: ۲). ازاین‌رو در این کشورها سیاست‌های جمعیتی با هدف کنترل و پیشگیری از چالش‌های جمعیتی و تبعات آن تدوین و اجرا می‌شود. سیاست‌های جمعیتی تدابیر و تصمیمات دولتی هستند که دولت‌ها در رابطه با جمعیت اتخاذ نموده و تعیین‌کننده حدود فعالیت‌های دولت در خصوص مسائل جمعیتی و یا اموری است که نتایج جمعیتی به دنبال دارد (طاهری و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۹).

در ایران نیز در همین راستا، سیاست‌ها و قوانین حمایتی متعددی در سال‌های اخیر به تصویب رسیده است که یکی از جدیدترین آن‌ها، «طرح جوانی جمعیت و حمایت از خانواده» مصوب سال ۱۴۰۰ است. این طرح با هدف تشویق جوانان به ازدواج و تشکیل خانواده و همچنین تشویق خانواده‌ها به فرزندآوری در ۷۳ ماده به تصویب رسید و تلاش دارد تا با ارائه خدمات حمایتی، خانواده‌ها را تشویق به فرزندآوری نماید.

1. <https://www.amar.org.ir/>

2. Akram

برای آن که سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و به‌ویژه سیاست‌های جمعیتی در جامعه اجرایی شده و نتایج موفقیت‌آمیزی به همراه داشته باشد، لازم است تا از سوی خانواده‌ها و زوجین موردپذیرش قرار گیرند. این پذیرش نیز زمانی اتفاق می‌افتد که در وهله اول خانواده‌ها موافق فرزندآوری بوده و در اولویت آنها باشد و دوم آن که نسبت به سیاست‌های تدوین‌شده آگاهی و درک و تصویری مثبت داشته باشند. امروزه افراد تحت تأثیر تغییر و تحولات سبک زندگی و دگرگونی ارزش‌ها و اولویت‌های زندگی و همچنین مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی رویکردهای متفاوتی به فرزندآوری دارند. به‌عنوان مثال در حال حاضر برخی زوج‌ها، ممکن است، فرزند را مزاحمی برای آسایش خود و گران‌قیمت بدانند (چمنی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲)، درحالی که در دیدگاهی مثبت به این امر و بر اساس رویکردی اسلامی، فرزندآوری نه تنها سبب بروز مسائل و مشکلات معیشتی نمی‌شود بلکه خداوند در پرتو ازدواج، وعده توسعه برکت و رزق و روزی را به افراد داده و این امر یک وظیفه مهم دینی تلقی می‌شود (پناهی، ۱۳۹۵: ۴۷-۴۸).

همان‌طور که گفته شد، علاوه بر نگرش خانواده‌ها نسبت به فرزندآوری، لازم است برای تدوین، بازنگری و اجرای یک سیاست حمایتی مناسب در مورد جمعیت و فرزندآوری، سیاست‌گذاران درک، ترجیحات، مطالبات زوجین و همچنین رویکرد و آگاهی آنان نسبت به این سیاست‌ها را بشناسند. ازاین‌رو فهم درک و تصور زنان نسبت به این سیاست‌ها و تأثیرگذاری که بر امر فرزندآوری دارد، با توجه به نقش و جایگاهی که زنان در خانواده و امر فرزندآوری دارند، ضروری است. این پژوهش تلاش دارد تا با استفاده از روش کیفی و انجام مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و شنیدن مطالبات، نظرات و پیشنهادهاى زنان، درک و تصور آنان را در زمینه سیاست‌های حمایتی و تشویقی مرتبط با فرزندآوری موردبررسی قرار دهد. یافته‌های این پژوهش از آن جهت حائز اهمیت است که می‌تواند گامی مؤثر در جهت اصلاح و غنی کردن هر چه بیشتر سیاست‌گذاری‌های این حوزه و منطبق نمودن این سیاست‌ها با نیازها و مطالبات خانواده‌ها بردارد.

پیشینه پژوهش

در زمینه باروری و فرزندآوری، پژوهش‌های متعددی چه در داخل و چه در خارج از کشور از زوایای مختلف انجام شده است. با این حال، مطالعه‌ای که دقیقاً با عنوان پژوهش حاضر مطابقت داشته باشد، در منابع معتبر تحقیقاتی یافت نشد. در این بخش تلاش شده است تا پژوهش‌ها و مطالعاتی که بیشترین شباهت را به موضوع تحقیق دارند مورد بررسی قرار گیرند. در ادامه، به برخی از این مطالعات اشاره می‌شود.

دیاز گانداسیگی^۱ و همکاران (۲۰۲۱) پژوهشی با عنوان «بازگشت به آینده: تجزیه و تحلیل حساسیت پیش‌بینی نرخ باروری در آینده با توجه به تأثیر سیاست‌های خانواده (موارد: اسپانیا و نروژ)» انجام دادند. رویکرد روش‌شناختی این پژوهش در محدوده جامعه‌شناسی ریاضی قرار می‌گیرد و شامل کاربرد مدل‌ها و تکنیک‌های ریاضی در حوزه جامعه‌شناسی کاربردی است که یک رویکرد بین‌رشته‌ای محسوب می‌شود و هدف آن بهبود اثربخشی در مطالعه سیاست‌های عمومی است.

در این پژوهش، رابطه بین سیاست‌های خانواده متمرکز بر مراقبت از کودکان زیر سه سال و سطوح باروری تحلیل شد. سؤال اصلی این بود که در شرایط کنونی باروری بسیار پایین در اروپا، آیا حمایت عمومی از خانواده‌ها می‌تواند به افزایش باروری کمک کند یا خیر؟ نتایج نشان داد مدل‌هایی که به افزایش باروری منجر می‌شوند، سخاوتمندانه‌ترین مدل‌ها هستند که دیدگاه جنسیتی را نیز در برمی‌گیرند و به شناسایی شیوه‌های کارآمد سیاست‌گذاری در رابطه با اهداف مختلف مانند افزایش باروری و حرکت به سمت برابری جنسیتی کمک می‌کنند. در مقابل، مدل‌هایی با پشتیبانی نامنظم و ناکافی، باروری را در سطوح بسیار پایین نگه می‌دارند و روابط نابرابر جنسیتی را تداوم می‌بخشند. بنابراین، فضا برای آژانس دولتی وجود دارد تا سیاست‌های عمومی مؤثرتری را در هر دو بعد توسعه دهد.

تونون^۱ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر سیاست‌های خانواده بر باروری در فرانسه: درس‌هایی از گذشته و چشم‌انداز آینده» بیان کرد که فرانسه به دلیل نرخ باروری بالا و نسبتاً پایداری در میان گروه‌هایی که از دهه ۱۹۵۰ متولد شده‌اند، از دیگر کشورهای اروپایی متمایز است. سیاست‌های خانوادگی گسترده، طولانی‌مدت و ثابت فرانسه به این ثبات کمک می‌کند، هرچند تعیین سهم دقیق این سیاست‌ها دشوار است. این مقاله روند اصلی باروری در فرانسه و ویژگی‌های سیاست‌های خانواده فرانسوی را که ممکن است بر باروری تأثیر بگذارد، ارائه می‌دهد و بر طیف وسیعی از اقدامات سیاستی که خانواده‌ها را بدون توجه به وضعیت مدنی، تعداد فرزندان یا وضعیت کاری والدین پوشش می‌دهد، تأکید می‌کند. این سیاست‌ها حمایت مستمری را از کودکان در دوران کودکی ارائه می‌کنند.

یکی از نکات برجسته سیاست‌های خانواده در فرانسه، انطباق آن‌ها با تنوع روزافزون اشکال خانواده است. با این حال، پیری جمعیت مستلزم سازگاری‌های بیشتری است که در این پژوهش نیز مورد بحث قرار گرفته است.

لی^۲ و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «سیاست‌های خانواده چگونه می‌توانند بین باروری و اشتغال زنان هماهنگی ایجاد کنند؟ مقایسه بین کره جنوبی و سوئد» به این موارد پرداختند که کره جنوبی نرخ بسیار پایینی در باروری و مشارکت زنان در نیروی کار در دوران باروری آن‌ها دارد، در حالی که سوئد در هر دو نرخ بالایی دارد. تغییرات در مدل‌های سیاست خانواده ممکن است تفاوت در باروری و اشتغال زنان بین دو کشور را توضیح دهد.

این مقاله با تکیه بر ادبیاتی که اثرات سیاست‌های خانواده بر باروری و اشتغال زنان را بررسی می‌کند، حمایت مراقبت از کودکان را برای کودکان بسیار خردسال و سیاست‌های مرخصی والدین در کره جنوبی و سوئد مقایسه می‌کند. سپس اهمیت ارائه حمایت قوی‌تر

1. Olivier Thévenon
2. Soomi LEE

از خانواده‌های دو درآمدی به‌جای تک درآمد برای تطبیق دو هدف افزایش باروری و مشارکت زنان در نیروی کار را مورد بحث قرار می‌دهد و اشاره می‌کند که به‌طور خاص، ضروری است: (الف) افزایش کمیت و کیفیت خدمات مراقبت از کودک برای کودکان بسیار خردسال، (ب) دستیابی به برابری جنسیتی در سیاست‌های مرخصی والدین، و (ج) کاهش شکاف در دسترسی و استفاده از مزایای خانواده توسط والدین شاغل از طبقات مختلف اجتماعی. هدف این مقاله مقایسه ابعاد خاص سیاست‌های خانواده بین کره و سوئد به‌منظور درک عناصر مهمی است که در افزایش باروری و اشتغال زنان مؤثر هستند و دلیل عدم تأثیر سیاست‌های خانواده در کره را روشن کند.

در میان تحقیقات داخلی نیز می‌توان به پژوهش‌های ذیل اشاره کرد:

میرحسینی و مجتهدی (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان «شناسایی و فهم مطالبات زنان در حوزه سیاست‌گذاری‌های جمعیتی» که از طریق مصاحبه‌های کیفی نیمه ساختاریافته با ۱۷ زن متأهل ساکن استان تهران و با روش تحلیل تماتیک انجام دادند، مطالبات زنان در ارتباط با سیاست‌گذاری‌های جمعیتی را در ۵ مضمون اصلی و ۱۳ مضمون فرعی دسته‌بندی کردند و به این نتیجه رسیدند: زنان علاوه بر اینکه تأکید بر مسائل اقتصادی و تأثیرات آن بر فرزندآوری می‌کنند اما مطالباتی نیز دارند که توجه به آن می‌تواند انگیزه‌ای برای فرزندآوری بیشتر آنان باشد.

پژوهشی با عنوان «تحلیل گفتمان سیاست‌گذاری دولت در حوزه خانواده و مقایسه آن با واقعیت جامعه» در سال (۱۴۰۲) توسط کرمانی و جعفری با روش پژوهش تحلیل گفتمان با رویکرد دیرینه‌شناسانه میشل فوکو صورت گرفت. «جامعه آماری شامل قوانین تأمین زنان و کودکان بی‌سرپرست، تسهیل ازدواج جوانان، حمایت از خانواده، و حمایت از خانواده و جوانی جمعیت است». بر اساس گزاره‌های سیاستی استخراج‌شده از این قوانین، گفتمان سیاست‌گذاری دولت در حوزه خانواده تحت عنوان «تقویت و تحکیم نهاد خانواده و کارکردهای اصلی آن بر اساس الگوی سنتی خانواده» تحلیل و صورت‌بندی شده و نتایج نشان می‌دهد که گفتمان سیاست‌گذاری دولت در حوزه کاهش سن ازدواج و

افزایش فرزندآوری تا حد زیادی با خواسته‌ها و انتظارات جامعه همخوانی دارد. اما در زمینه‌های تحکیم خانواده و حمایت از الگوی سنتی تقسیم کار در خانواده، جامعه مسیری متفاوت از خواست سیاست‌گذار را دنبال می‌کند.

پژوهشی با عنوان «ارزیابی رویکرد قوانین و اسناد بالادستی به بُعد کیفی افزایش جمعیت» توسط ثمنی و شهریاری (۱۴۰۰) به روش تحلیل مضمون انجام شد که این‌طور بیان کردند: در سال‌های اخیر، سیاست‌ها در حوزه جمعیت دستخوش دگرگونی‌های زیادی شده است که تصویب قوانینی جهت حمایت و تشویق افراد به امر فرزندآوری در دستور کار دولت و مجلس قرار گرفته است و انتظار می‌رود که علاوه بر بعد کمی به بعد کیفی هم در این سیاست‌ها توجه شود. هدف این پژوهش این بود که وضعیت موجود و مطلوب بعد کیفی افزایش جمعیت در اسناد بالادستی را مورد ارزیابی قرار دهند که نتیجه آن، وجود خلأهای اساسی در بعد کیفی این سیاست‌ها را در این قوانین نشان می‌داد.

طاهری و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی مقایسه‌ای سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران با تعدادی از کشورهای سازمان ملل متحد» که با روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفت، این‌طور بیان کردند که: نگاه مثبت بسیاری از کشورهای دنیا را در امر افزایش جمعیت در چند سال اخیر می‌توان دید که بر همین مبنا نیز سیاست‌گذاری‌ها به سمت سیاست‌های تشویقی افزایش جمعیت پیش رفته‌اند. این پژوهش با هدف بررسی سیاست‌های تشویقی جمعیتی ایران و مقایسه آن با سایر کشورهای دنیا صورت گرفت و به این نتیجه رسیدند که کشورهای اروپایی تسهیلات متعددی را برای فرزندآوری خانواده‌ها در نظر گرفته‌اند از جمله: کمک‌های مالی، تسهیلات در امر آموزش و بهداشت و غیره، اما در کشورمان ایران هنوز با موانع فرزندآوری و حتی بالاتر از آن با موانع ازدواج جوانان روبه‌رو هستیم.

میرابی و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان «بررسی پدیدارشناسانه آگاهی زنان متأهل از فرزندآوری» به روش پدیدارشناسی، آگاهی و تجربه فرزندآوری ۱۱ زن متأهل را بررسی کردند. «بنا بر نتایج، پدیدار اجتماعی فرزندآوری شامل درون‌مایه مرکزی معنای

فرزندآوری، تعداد فرزندان ایده‌آل، تعداد فرزندان معقول، ترجیح جنسی فرزند، دلیل فرزندآوری، موانع فرزندآوری، نگرانی از فرزندآوری، نگرانی از نداشتن فرزند، تجربه فرزند داشتن، تجربه بارداری، تصور حاملگی، پیروی از الگوی فرزندآوری مادر، دلیل رضایت یا نارضایتی از تعداد فرزندآوری خانواده مبدأ و چگونگی تشویق مادر به فرزندآوری است».

خدیو زاده و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان «نگرش به مشوق‌های دولتی در خصوص فرزندآوری و ارتباط آن با ترجیحات باروری در زوجین مراجعه‌کننده به مراکز بهداشت دارای مرکز مشاوره پیش از ازدواج در شهر مشهد»، با روش توصیفی همبستگی، ۴۵۰ زوج را به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب کردند. داده‌های این پژوهش با استفاده از پرسشنامه‌های ترجیحات باروری میلر و نگرش به مشوق‌های دولتی در خصوص فرزندآوری گردآوری شدند و یافته آن به این شرح است: تأثیر مشوق‌های دولتی برای فرزندآوری در زوجینی که تمایل به باروری کمتر و تأخیر در شروع فرزندآوری داشتند مثبت بود.

نکته مهم در پژوهش حاضر این است که سعی شده با به‌کارگیری روش کیفی و انجام مصاحبه‌هایی عمیق، درک و تصویری که زنان ما از سیاست‌های حمایتی دولت و تأثیر آن بر امر فرزندآوری دارند با توجه به تجربه زیسته و روایت آنان، موردبررسی و مطالعه قرار گیرد. نگاه زنان به این سیاست‌گذاری‌های تشویقی و همچنین پیشنهادها و راهکارهای آنان برای بهبود و ارتقای این سیاست‌ها و به‌نوعی مطالبات آنان در رابطه با این سیاست‌ها، از نکات مهم این تحقیق است که در پژوهش‌های ذکرشده پیشین به نظر می‌رسد کمتر به آن توجه شده است.

چارچوب مفهومی

چارچوب مفهومی بر مجموعه‌ای از مفاهیم مرتبط که دربرگیرنده موضوعات و مفهومی‌های اصلی مورد مطالعه است، تمرکز داشته و آن‌ها را در یک فرم نظام‌مند و سیستماتیک معنایی

پیوند می‌دهد (صادقی و شهابی، ۱۳۹۶: ۷۱۷). با توجه به این که تحقیق حاضر بر اساس روش کیفی بوده و در این روش، فرضیه نداشته و پژوهشگر نیز قصد نظریه آزمایی ندارد، این پژوهش فاقد چارچوب نظری به معنای کمی آن است اما به فراخور موضوع از برخی نظریات، جهت ارجاع و تحلیل یافته‌ها در قالب چارچوب مفهومی بهره‌مند خواهیم شد.

تا پیش از دهه ۱۹۵۰ تحت تأثیر روند رو به رشد جمعیت، نظریات کلاسیک جمعیتی اغلب معطوف به سیاست‌های کنترل موالید و رشد جمعیت بود، اما از دهه ۱۹۶۰ به بعد به واسطه کاهش باروری در برخی جوامع غربی و آسیایی، صاحب‌نظران حوزه‌های جمعیت‌شناسی و جامعه‌شناسی به ارائه نظریات و همچنین بررسی تغییرات کاهشی بعد خانوار، کاهش نرخ باروری، سیاست‌گذاری اجتماعی و تأثیر آن بر رفتار باروری پرداختند (مشفق، ۱۴۰۲: ۵). از جمله در چارچوب نظریه گذار جمعیتی تلاش شده تا مسئله کاهش باروری و عوامل اجتماعی و فرهنگی تأثیرگذار بر نرخ و رفتار باروری مورد مطالعه قرار گیرد.

نظریه گذار جمعیتی مجموعه‌ای از رویکردهای نظری متنوع است که درون‌مایه اصلی آن‌ها تبیین کاهش باروری بر اساس مجموعه‌ای از تحولات ساختاری و فرهنگی است. این نظریه کاهش باروری را بر اساس عواملی نظیر شهرنشینی، افزایش سطح رفاه اجتماعی، ارتقاء تحصیلات زنان و بهبود شرایط اقتصادی آن‌ها و توسعه تکنولوژی‌های مربوط به روش‌های پیشگیری از بارداری توضیح می‌دهند که سبب کم‌رنگ شدن نقش مادری می‌شوند (صادقی و شهابی، ۱۳۹۶: ۷۱۸).

یکی از شناخته‌شده‌ترین تبیین‌ها مبتنی بر نوسازی اجتماعی در نظریه گذار جمعیتی، تبیین فرزندآوری به عنوان کنشی مبتنی بر محاسبات عقلانی سود و زیان است. در این تبیین، کشگران فارغ از الزامات ساختاری نظیر دین و خانواده، به انتخاب‌های خود می‌پردازند. لستهاق^۱ (۲۰۱۰) و ون دی کا^۲ (۲۰۰۲) این انتخاب را به عنوان تغییر ارزش‌های

1. Lesthaeghe
2. Van de Kaa

اجتماعی و ظهور فردگرایی توصیف کرده‌اند تا بر این اساس، کاهش باروری به واسطه فردگرایی متبلور شده در افول خانواده در دهه ۱۹۹۰ را از تبیین‌های ساختاری مربوط به دهه ۱۹۷۰ متمایز کنند (بالاخانی، ۱۴۰۱؛ ۴۸). از این رو می‌توان گفت؛ بنابراین رویکرد در ارائه خدمات حمایتی و همچنین تدوین سیاست‌های تشویق فرزندآوری و حمایت از خانواده، بر بهبود شرایط اقتصادی و رفاه خانواده تأکید می‌شود به طوری که در کنش عقلانی و محاسبات زوجین مقوله فرزندآوری، امری سودآور نیز تلقی شود.

لایبشتاین^۱ نیز در نظریه مطلوبیت فرزندآوری بر این است که منفعت یا عدم منفعت اقتصادی فرزندان، عاملی برای تصمیم‌گیری خانواده‌ها در مورد تعداد فرزندانشان است. در این راستا می‌توان به نظریه اشاعه نیز اشاره کرد که استدلال طرفداران این نظریه این است که کاهش باروری ناشی از اشاعه ایده‌ها و باورهای جدید و آگاهی از تنظیمات باروری است نه دگرگونی در عوامل اجتماعی، اقتصادی و غیره (میرابی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳). از دیگر نظریات می‌توان به نظریه جریان ثروت و تأثیر آن بر کاهش باروری کالدول اشاره کرد که می‌گوید: باروری بالا در طول تاریخ برای خانواده‌ها منفعت و سود بسیاری را به همراه داشته است درحالی که در جوامع جدید، فرزندان جریان ثروت را به سمت خود برعکس کرده‌اند یعنی والدین به یک کمک‌کننده صرف به فرزندان خود تبدیل شده‌اند و همین تغییر و تحول سبب کاهش باروری شده است؛ به نوعی او معتقد است که بین ساختار خانواده و باروری ارتباط مستقیم وجود دارد (نیازی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۴-۸۲).

از سوی دیگر بنا بر نظریه نظام‌های جمعیتی مک‌نیکل (۱۹۸۰) و گرین‌هال (۱۹۸۸) از دو دیدگاه می‌توان تأثیر سیاست‌های جمعیتی را بر رفتار باروری شرح داد: (۱) نگرشی که مدعی است سیاست‌های جمعیتی دولت و نهادهای مختلف بر باروری افراد تأثیر دارد که معروف به نگرش بالا به پایین است. (۲) دیدگاه پایین به بالا که نگرشی است که در سطح خانواده‌ها، رفتار باروری را ارزیابی می‌کند. مک‌نیکل معتقد است که نقش دولت بسیار

مهم بوده و به نقش سیاست‌گذاران امر و دولت در کیفیت خدمات و اجرای مطلوب آن‌ها اشاره می‌کند (زارع و هاشمی، ۱۳۹۲: ۸۶-۸۷؛ به نقل از حسینی، ۱۳۸۳).

با توجه به مطالبی که بیان گردید به نظر می‌رسد علاوه بر مسائل اقتصادی و نظایر آن، تحولات ساختاری و فرهنگی، بافت اجتماعی و تغییر در ایده‌ها و افکار و همچنین دگرگونی در ارجحیت‌های ارزشی جز عوامل مهم بر رفتار باروری و چگونگی اجرای سیاست‌های جمعیتی است. بسیاری از کشورها که با چالش‌های جمعیتی مواجه‌اند، سیاست‌های مختلفی را در جهت حمایت از خانواده و افزایش فرزندآوری، تدوین و به اجرا گذاشته‌اند. تجربه اجرای سیاست‌های جمعیتی در کشورهای هند و پاکستان نشان می‌دهد، بافت نهادهای اجتماعی نظیر خانواده، مانعی بر سر راه گذار جمعیتی بوده و با وجود سیاست‌های رسمی دولت در ارتباط با کنترل جمعیت، گذار جمعیتی این کشورها با سرعت کمتری در مقایسه با سایر جوامع پیش رفته، این در حالی است که در اکثر کشورهای غربی مراحل گذار جمعیتی بسیار سریع‌تر اتفاق افتاده است (مشفق، ۱۴۰۲: ۶). این مسئله اهمیت سازگاری و تناسب سیاست‌های جمعیتی با بافت نهادهای اجتماعی و فرهنگی را برجسته می‌سازد که می‌تواند عامل توفیق و یا زمینه‌ساز شکست سیاست‌های جمعیتی چه در جهت کاهش و چه در جهت افزایش جمعیت باشد.

از طرفی نتایج برخی مطالعات نیز نشان می‌دهد، اجرای سیاست‌های خانواده در سطح گسترده، اغلب تأثیرات کوتاه‌مدتی بر رفتار باروری داشته و موجب رشد موقتی میزان باروری می‌شود. چرا که معمولاً روند والد شدن را تسریع نموده و فاصله‌گذاری بین فرزندان را کم می‌کند، اما تأثیر چندانی بر افزایش باروری نسلی نداشته و یا تأثیری اندک و محدود دارد. با این حال اگر سیاست‌های تشویقی تدوین شده پاسخگوی نیازهای مختلف افراد در موقعیت‌های متفاوت زندگی باشد، می‌تواند اثرگذاری بیشتری در حمایت از باروری و افزایش تمایل به فرزندآوری داشته باشد (مشفق، ۱۴۰۲: ۸-۷؛ سوبوتکا و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۹۳).

درک و تصور زنان از تأثیر سیاست‌های تشویقی...، میرحسینی و خلیلی | ۱۴۳

با عنایت به مباحث نظری شرح داده شده، می‌توان گفت، برای تدوین سیاست‌های تشویقی موفق در ایران نیز می‌بایست ضمن توجه به بافت نهادهای اجتماعی همچون خانواده، لازم است تا سیاست‌ها با توجه به مطالبات و نیازهای گروه‌های مختلف افراد به‌ویژه زنان تدوین شده و به‌طور پیوسته و مداوم نیز تأثیرات سیاست‌های تشویقی تدوین شده بر رفتار باروری و فرزندآوری رصد شود.

سؤالات تحقیق

این پژوهش به دنبال پاسخ به سؤالات زیر بوده است:

- الف- زنان شرکت‌کننده در این مطالعه چه موانعی را برای فرزندآوری مطرح می‌کنند؟
- ب- زنان شرکت‌کننده چه درک و تصویری از سیاست‌های تشویقی فرزندآوری دارند؟
- ج- راهبردهای بهبود سیاست‌های تشویقی از منظر زنان شرکت‌کننده در این مطالعه کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر با استفاده از روش تحقیق کیفی و رویکرد مطالعه موردی انجام شده است. اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده در این پژوهش از طریق مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته کیفی از ۱۷ زن متأهل با سطوح تحصیلی و شغلی^۱ مختلف شهر تهران به‌دست آمده است.

۱. در این پژوهش، خانه‌داری نیز به‌عنوان یک شغل در نظر گرفته شده است.

به منظور جمع آوری داده از طریق مصاحبه و با توجه به اینکه پژوهش در دوران همه گیری کرونا ویروس^۱ انجام شده است و شرایط، محدودیت هایی را اقتضا می کرد، متن فراخوانی که تنظیم شده بود در شبکه اجتماعی واتس اپ و در گروه های مختلف ارسال گردید و زنان متأهلی که به صورت داوطلبانه تمایل به شرکت در این پژوهش را داشتند به مصاحبه دعوت شدند. سؤالات در دو پیام متنی جداگانه شامل سؤالات زمینه ای و سؤالات اصلی برای ایشان ارسال گردید. مصاحبه شوندگان نیز با توجه به شرایطشان، پاسخ ها را به صورت ویس و بعضاً پیام متنی فرستاده و در صورت نیاز، سؤالات تکمیلی با توجه به پاسخ مصاحبه شونده پرسیده شد. این اطمینان به مشارکت کنندگان داده شد که در صورت عدم تمایل، هر زمان که بخواهند می توانند از ادامه همکاری صرف نظر کنند.

نمونه گیری این پژوهش به صورت هدفمند انجام گرفت و سعی شد زنانی برای مصاحبه انتخاب شوند که بتوانند حداکثر اطلاعات را در اختیار پژوهشگر قرار دهند. انتخاب نمونه نیز تا زمان رسیدن به اشباع داده صورت گرفت؛ منظور از اشباع داده آن است که داده ها و اطلاعات جدیدی به دست نیامده و داده ها تکراری شوند. در این تحقیق از شیوه مصاحبه آفلاین بهره گرفته شد تا رعایت حال مصاحبه شوندگان در آن در نظر گرفته شود. زمان تقریبی برای هر مصاحبه را نیز می توان بین ۳۰ تا ۶۰ دقیقه تخمین زد.

در قسمت تحلیل داده ها، نخست، فایل های صوتی پیاده سازی و در قالب متن، کدگذاری و تحلیل شده و در نهایت در قالب مضمون و مقولات ارائه شده است. شیوه تحلیل پژوهش حاضر، تحلیل مضمون^۲ است. تحلیل مضمون، مرحله ای برای تحلیل داده های متنی است که داده های متعدد، مختلف و پراکنده را به داده هایی تفصیلی و غنی تبدیل می کند. منظور از مضمون، الگویی است که در داده ها وجود دارد و به شکل حداقلی، مشاهدات را توصیف و سازمان دهی می کند و به صورت حداکثری، جنبه هایی از پدیده را تفسیر می کند.

1. Coronavirus pandemic (COVID-19)
2. Analysis Thematic

تحلیل مضمون وابسته به چارچوبی نظری که از قبل وجود داشته باشد، نیست و می‌توان از آن برای امور مختلف استفاده کرد.

«فرآیند تحلیل مضمون زمانی شروع می‌شود که تحلیلگر به دنبال شناخت الگوهایی از معانی و موضوعات در داده‌ها باشد؛ البته ممکن است این کار در طول جمع‌آوری داده‌ها اتفاق بیفتد. نقطه پایان این فرآیند نیز تهیه گزارشی از محتوا و معانی الگوها و مضامین در داده‌هاست» (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۷).

چگونگی دستیابی به پایایی و اعتبار پژوهش، در تحقیقات کیفی با پژوهش‌های کمی متفاوت است. لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) معیار در این زمینه را در قالب چهار اصطلاح خاص شرح داده‌اند: "اتکاپذیری"^۱، "انتقال‌پذیری"^۲، "تأیید پذیری"^۳ و "اطمینان‌پذیری"^۴ (کرسول، ۱۳۹۸: ۲۴۷)، که در این پژوهش، سعی شده است به‌منظور اطمینان از فهم دقیق روایت مشارکت‌کنندگان، تبادل اطلاعات با آن‌ها صورت بگیرد و آنچه فهمیده شد جهت تأیید با آن‌ها در میان گذاشته شود و همچنین با مرور چندباره مصاحبه‌ها، کدها و مقولات، استخراج‌شده، و با اصلاح و بازبینی توسط اساتید، بر میزان اعتبار آن افزوده گردد. در نهایت، به‌منظور کاهش شائبه استفاده از نظرات شخصی محقق و همچنین تأیید پذیری یافته‌ها، به نقل‌قول‌ها و روایت مشارکت‌کنندگان در بخش یافته‌های تحقیق استناد شده است. لازم به ذکر است با توجه به کیفی بودن تحقیق، محققین به‌هیچ‌وجه قصد تعمیم یافته‌های تحقیق را ندارند.

سیمای مصاحبه‌شوندگان

در جدول ۱، سیمای مصاحبه‌شوندگان و ویژگی‌های آنان ارائه شده است. در این پژوهش، با ۱۷ زن متأهل با سطوح تحصیلی و شغلی مختلف شهر تهران که در بازه سنی ۲۰

-
1. Dependability
 2. Transformability
 3. Confirmability
 4. Credibility

تا ۴۲ سال و میانگین سنی حدود ۲۹ سال بودند، مصاحبه شد. به منظور رعایت اصول اخلاقی و حفظ اطلاعات محرمانه مشارکت کنندگان، به هریک از آنان یک کد، اختصاص داده شده است.

جدول ۱- سیمای مصاحبه‌شوندگان

کد	سن	میزان تحصیلات	شغل	تعداد خواهر و برادر / فرزند چندم؟	مدت زمان ازدواج	تعداد فرزند
۱	۲۴	کارشناسی / طلبه سطح ۳	خانه‌دار	۱ خواهر / فرزند دوم	۵ سال	۱
۲	۳۴	کارشناسی	معلم	۲ خواهر و ۱ برادر / فرزند چهارم	۱۵ سال	۲
۳	۲۵	کارشناسی ارشد	دانشجو	۲ خواهر / فرزند اول	۲ سال و نیم	۰
۴	۲۴	دانشجوی ارشد	دانشجو	۱ برادر / فرزند دوم	۴ سال	۱
۵	۲۴	دیپلم	خانه‌دار	۵ خواهر و برادر / فرزند اول	۹ سال	۲
۶	۲۴	کارشناسی	خانه‌دار	۱ برادر / فرزند اول	۱ سال	۰
۷	۲۴	کارشناسی	دانشجو	۱ برادر و ۲ خواهر / فرزند چهارم	۳ سال	۰
۸	۲۵	دیپلم	خانه‌دار	۱ خواهر / فرزند اول	حدود ۷ سال	۱
۹	۳۵	سطح سه / کارشناسی	دبیر	۲ برادر / فرزند سوم	۱۶ سال	۳
۱۰	۲۴	کارشناسی	خانه‌دار	۴ خواهر و برادر / فرزند سوم	۲ سال و نیم	۱
۱۱	۳۲	فوق دیپلم	خانه‌دار	۵ خواهر و برادر / فرزند آخر	۱۲ سال	۱
۱۲	۳۱	دکتری	مسئول فنی داروخانه	۱ خواهر / فرزند دوم	۵ سال	۱
۱۳	۳۲	دیپلم	آرایشگر	۱ خواهر و ۱ برادر / فرزند دوم	۷ سال	۳
۱۴	۲۲	کارشناسی	خانه‌دار	۱ برادر / فرزند دوم	۳ سال و نیم	۰
۱۵	۳۰	کارشناسی	کارمند	۱ برادر / فرزند اول	۷ سال	۰
۱۶	۴۲	دکتری	هیات علمی	۱ خواهر و برادر / فرزند اول	۱۴ سال	۱
۱۷	۴۰	کارشناسی ارشد	کارمند	۱ خواهر و برادر / فرزند دوم	۱۳ سال	۲

یافته‌های تحقیق

در این بخش، گزارش یافته‌های تحقیق ارائه شده که حاصل تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های عمیق کیفی با ۱۷ زن متأهل با سطوح تحصیلی و شغلی مختلف شهر تهران است. در مجموع یافته‌های پژوهش در دو بخش "موانع فرزندآوری" و "درک و تصور زنان مشارکت‌کننده از سیاست‌گذاری‌های حوزه فرزندآوری" مورد بررسی قرار گرفته که هر بخش شامل مضمون‌هایی اصلی، فرعی و مفاهیم مرتبط با آن است.

۱- موانع فرزندآوری

در این بخش به دلایل کاهش تمایل افراد به فرزندآوری طی سالیان اخیر، بنا بر روایت مصاحبه‌شوندگان پرداخته‌ایم. در ریشه‌یابی شکل‌گیری این عدم تمایل، قطعاً زمینه‌ها و بسترهای متعددی نقش دارد که سعی کرده‌ایم با توجه به نظر مشارکت‌کنندگان، آن‌ها را در چهار مضمون ذیل دسته‌بندی کنیم.

۱-۱- چالش‌های مالی و اقتصادی

تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد یکی از دلایل و موانع اصلی و پررنگ عدم فرزندآوری طبق روایت مشارکت‌کنندگان، موانع اقتصادی و مشکلات مالی خانواده‌هاست و همین امر سبب کمرنگ‌شدن تمایل افراد به باروری و فرزندآوری شده است. مصاحبه‌شونده کد ۱، ۲۴ ساله در مورد علت کمرنگ‌شدن تمایل افراد به فرزندآوری می‌گوید:

«اولین عامل به نظرم، عامل اقتصادی که خب فکر می‌کنم اکثر در واقع قشر افراد جامعه ما، قشر متوسط جامعه هستن از نظر اقتصادی، و خب با این هزینه‌های سرسام‌آوری که در مورد فرزند هست، منظورم همون ضروریات و اولیات لازم برای بزرگ کردن بچه ست، خب اون‌ها هم شاید برای این قشر متوسط سخت باشه...».

و یا مشارکت‌کننده کد ۱۳، ۳۲ ساله می‌گوید:

«تورم بسیار بالای جامعه، خرج‌های زندگی روزمره، نبود مسکن‌های مناسب و همین‌طور سخت‌گیری‌های افراد برای نوع پوشش و مدل زندگی خود و کودکان‌شون از دلایل کم شدن تمایل افراد».

نکته حائز اهمیت در رابطه با این موضوع این است که هرچند تقریباً تمام مشارکت‌کنندگان این عامل را به‌عنوان یک عامل مهم در عدم تمایل افراد به فرزندآوری می‌دانند، اما برخی از آن‌ها معتقدند که برجسته بودن این مسئله می‌تواند ناشی از ضعف در اعتقادات دینی باشد. به‌عنوان مثال کد ۳، ۲۵ ساله اشاره می‌کند که:

«یکسری افراد مشکلات مالی رو مطرح می‌کنن و در حال حاضر شاید این دلیل قانع‌کننده‌ای باشه که افراد تمایلشون برای فرزندآوری کم بشه، البته برای افرادی که اعتقادات مذهبی پایینی دارند؛ چرا که اگر بخوایم دقیق‌تر بررسی کنیم روزی هر بنده‌ای دست خداست ما نمی‌تونیم بگیریم بچه نمی‌اریم چون شرایط اقتصادی جامعه این‌طوره و همونطور که گفتم این مسئله بیشتر در بین افرادی که اعتقادات پایینی دارند مطرح میشه».

و یا کد ۱۴، ۲۲ ساله در این مورد بیان می‌کند:

«به نظرم اعتقاد به رزاقیت خداوند تو جامعه کم شده...».

۲-۱- در حاشیه قرار گرفتن ارزش‌های مادرانه

به نظر می‌رسد طبق آنچه مشارکت‌کنندگان بیان کردند، از سویی امروزه جایگاه مادر و ارزش‌های مادرانه به جهت بااهمیت جلوه دادن ابعاد دیگر، کمرنگ شده و به‌نوعی این مهم، به حاشیه رفته است؛ و از سوی دیگر نوعی ترس از مادر شدن تحت تأثیر آگاهی‌های گسترده و اطلاعات ناقص دنیای مجازی به وجود آمده است.

مشارکت‌کننده کد ۹، ۳۵ ساله در این باره می‌گوید:

«شرایط گوناگونی امروزه زندگی‌ها رو احاطه کرده که تأثیر مستقیم بر فرزندآوری داره. بنظر من این شرایط رو میشه در دو دسته مادی و معنوی قرار داد:

شرایط معنوی: مثل نگاهی که خود زنان به جایگاه مادریشان دارن، توقع بی‌جای جامعه و برخی خانواده‌ها از همسرشون در برآوردن نیازهای مالی خانواده، نگاه‌هایی که شبکه‌های اجتماعی به زنان و هویتشون میدن، حتی ارزشمند شدن زیبایی تا جایی که افراد قید مادری رو می‌زنن!

یا کد ۲، ۳۴ ساله در رابطه با بالا رفتن سطوح اطلاعات و آگاهی‌ها و تأثیرات آن، بیان می‌کند:

«یکسری چیزها نسبت به گذشته، اطلاعات در مورد تربیت فرزند، نمی‌دونم مسائل این چنینی، چه زمان بارداریش، چه به دنیا اومدن بچه، لحظه به لحظه بعدش که چه اتفاقاتی میفته و چیکار باید کرد، اطلاعاتی که زیادتر شده بنظر من باعث اضطراب آدم‌ها شده توی بزرگ کردن بچه‌هاشون... قبلاً به علت اینکه اطلاعات شاید کم بود، آدم‌ها خیلی راحت‌تر می‌گرفتند و بچه بزرگ کردن خیلی راحت‌تر بود، الآن اضطراب‌های آدم‌ها بنظرم توی این حوزه بیشتر شده و سخت‌تر میفتن توی این فضا که حالا بخوان یه بچه‌ای بیارن و مدام درگیرش باشن، چون فضای مجازی مدام در حال بمباران کردن نحوه تربیت فرزند، کتاب، آدم‌ها به هم، توصیه‌هاشون و...».

برخی نیز معتقدند که چند فرزندی به‌ویژه برای یک زن شاغل به جهت افزایش بار مسئولیت‌ها و تکالیف بسیار، می‌تواند مانعی برای پیشرفت وی محسوب شود. به عنوان مثال؛ کد ۱۲، ۳۱ ساله می‌گوید:

«... سه و چهار فرزند هم خوبه ولی بنظرم خیلی مادری که شاغل هست رو ممکنه از اون پیشرفتش عقب بندازه، چون یه زن که می‌خواد مادر بشه، اول از همه اون تایم بارداری هست که خب خیلی بازدهی کاریش رو میاره پایین و بعد هم بالاخره خواه‌ناخواه یک‌الی دو سال حتماً باید پیش بچه باشه، چون بالاخره بچه به مادرش که والد اصلیشه نیاز داره، واسه همینم چند فرزند آوردن بنظرم برای خانوم‌هایی که شاغلن و حالا دوست دارن پیشرفت کنن یه مانع حساب میشه».

البته این مشارکت‌کننده برای مادرانی که شاغل هستند پیشنهادهایی نیز داده است:

«برای خانم‌های شاغل، من بیشتر نظرم به آینده که تایی می که با بچه می‌گذرون بیشتر بشه حالا به هر طریقی، می‌تونه مثلاً از یک سالگی به بعد می‌گم نیمه‌وقت، ولی حقوقش و سابقه کارش مثل آقایون باشه که در واقع به تبعیض جنسیتی اینجا اتفاق نیفته و خانوم به واسطه این که مادر شده نخواد از رقاب دیگه‌ش عقب بیفته و... اینا به نظر من می‌تونه کمک کنه».

۳-۱- تغییر ارزش‌ها و هنجارها

تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده نشان می‌دهد برخی مصاحبه‌شوندگان نیز معتقد بودند در سال‌های اخیر با تغییر ارزش‌ها و هنجارها به‌ویژه در سبک زندگی افراد مواجه بوده‌ایم که این امر بر تمایل افراد به فرزندآوری تأثیرگذار بوده است که می‌توان گفت تقریباً دوسوم از مشارکت‌کنندگان با بیان مصادیق مختلف به این مسئله در صحبت‌های خود اشاره کرده‌اند. کد ۷، ۲۴ ساله می‌گوید:

«بحث تهاجم فرهنگی و جابجا شدن ارزش و هنجارها (داشتن سگ و حیوان خانگی) و کمرنگ شدن دین تو قشر جوان که دین رو تو بطن زندگیشون پیاده نمی‌کنند».

کد ۳، ۲۵ ساله بیان می‌کند:

«یه دلیل هم این می‌تونه باشه که افراد دوست دارن فقط به عنوان مثال وقتشون رو صرف تربیت یک فرزند بکنن تا چند فرزند و در واقع می‌تونم بگم افراد در حال حاضر راحت طلب شدن».

از دیگر ابعاد تغییر فرهنگ در سطح جامعه، ارزش شدن کمی فرزند است که در مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان نیز بدان اشاره شده است.

کد ۴، ۲۴ ساله بیان می‌کند:

«ارزش شدن کم‌فرزندآوری یعنی اینکه بچه کمتری داشته باشی پرستیش بالاتری داری، سطح اجتماعی بالاتری داری، بنظر من این مهم‌ترین علتیه که توی جامعه باعث فرزندآوری کم شده».

۴-۱- فقدان مهارت‌ها و توانمندی‌های مادرانه

یکی از نکات مهمی که در گفتگو با مشارکت‌کنندگان بدان اشاره شد، این است که مادران نیازمند کسب یکسری مهارت‌ها و توانمندی‌ها و بالا بردن سطح آگاهی خود در مورد ابعاد زندگی مادرانه، تربیت فرزند و... از طریق کلاس‌ها و محتوای آموزشی صحیح هستن و شاید بتوان گفت یکی از موانع فرزندآوری برای برخی از زنان، فقدان این مهارت و توانمندی‌هاست. کد ۸، ۲۵ ساله در این باره می‌گوید:

«مشکلاتی که مادرها بعد از زایمان براشون پیش میاد مثل افسردگی بعد از زایمان، یا دوباره سرپا شدن زندگی با شرایط بعد از بچه که حتی اگر خود مادر هم دلش بچه بعدی رو بخواد پدر می‌گه بیار افسردگی گرفتی دوباره بچه نمی‌اریم که مجدد تشدید بشه افسردگیت، یا اینکه می‌گه همین جوری به کارات نمی‌رسی با بدونه بچه، چه برسه بشه دوتا... آگاه نبودن مادرها از افسردگی پس از زایمان و پیگیری نکردن درمانش، چون افسردگی عملکرد و توانایی مادر رو میاره پایین، نشاط زندگی کم میشه و اطرافیان همه درگیر میشن؛ در نتیجه مادر اعصاب کوچیک‌ترین ناسازگاری بچه رو نداره چه برسه به چالش‌های بزرگتر. و بنظر من این همه مادری که توی کوچه و خیابون جلوی چشم عموم بچه رو می‌زنن یکی از دلایلش اعصاب ضعیفشون هست و ممکنه منشأش از زمان زایمانشون باهاشون باشه و هم مادر و هم اطرافیانش دوست ندارن بچه بعدی‌ای وجود داشته باشه تا چالش‌ها به یک بچه محدود باشه، نداشتن حمایت روحی و عاطفی از جانب پدر و بعضی اطرافیان یا انرژی منفی دادن اطرافیان به مادر».

و یا کد ۱۲، ۳۱ ساله درباره فقدان و کمبود کلاس‌های آموزشی بیان می‌کند:

«چیزی که خیلی بنظر من کمبودش احساس میشه، آموزش‌هایی هست که به یه مادر باردار داده بشه برای اینکه بتونه یه فرزند خوب رو پرورش بده. توی ایران اصلاً هیچ آموزشی به یک مادر باردار نمیدن اعم از اینکه این بچه که به دنیا میاد، تو چطوری باید از این بچه مراقبت کنی! چه نکات پرورشی، تربیتی رو باید براش اعمال کنی!... باید یه مادر بتونه فرزندپروری رو یاد بگیره، پس اینکه اولاً بنظر من، هرکسی می‌خواد فرزند یه دنیا بیاره یه سری کلاس از قبل براش بذارن...».

جدول ۲- توصیف مضامین و مفاهیم مرتبط با موانع فرزندآوری

مضمون اصلی	مضمون فرعی	مفاهیم
موانع فرزندآوری	چالش‌های مالی و اقتصادی	مشکلات مالی- هزینه‌های سرسام‌آور برای تأمین نیازها و ضروریات اولیه فرزند- اجاره‌نشینی و جابجایی‌های مداوم- ترس از عدم تأمین رفاه لازم فرزندان در آینده- گرانی خوراک و پوشاک و پوشک و وسایل سیسمونی بچه- قیمت شیر خشک- گرانی مسکن و ماشین- کوچکی فضای منزل- هزینه‌های آموزش فرزندان- تورم بالا
	در حاشیه قرار گرفتن ارزش‌های مادرانه	هویت‌بخشی غلط شبکه‌های اجتماعی به زنان- توقع بی‌جای جامعه از زن در تأمین نیازهای مالی- نگاه خود زنان به جایگاه مادریشان- اضطراب بالا به خاطر اطلاعات بیشتر (ترس از مادر شدن)- شاغل بودن زنان- عدم حمایت از سوی جامعه- مانع بودن چند فرزندی برای پیشرفت زنان شاغل
	تغییر ارزش‌ها و هنجارها	راحت‌طلبی و رفاه‌طلبی والدین- سخت شدن تربیت فرزند- تغییر سبک زندگی- عدم مسئولیت‌پذیری افراد- کم شدن قناعت افراد- اعتقادات مذهبی پایین- بالا رفتن سطح توقعات- جابجا شدن ارزش‌ها- ارزش شدن کمی فرزند- کمرنگ شدن دین در قشر جوان- دوقطبی شدن مردم از نظر تفکرات و اعتقادات در مورد مسئله جمعیت- تجمل‌گرایی- تغییر فرهنگ جامعه- تهاجم فرهنگی- فرهنگ‌سازی ضعیف- تحت تأثیر بودن برخی از افراد از فرهنگ غرب- تبلیغات دشمن
	فقدان مهارت‌ها و توانمندی‌های مادرانه	عدم برگزاری کلاس‌های آموزشی برای مادران باردار- عدم حمایت‌های روحی و عاطفی از جانب پدر- عدم حمایت‌های فکری و عاطفی از مادر از سوی اطرافیان- عدم آگاهی و مهارت برای مقابله با مسائل پس از زایمان مثل افسردگی مادر

۲- درک و تصور زنان مشارکت‌کننده از سیاست‌های حمایتی حوزه فرزندآوری

تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که برای جلب‌نظر افراد به مضمون فرزندآوری و پررنگ کردن بعد حمایتی و تشویقی آن در سیاست‌گذاری‌ها بهتر است در دو مضمون اصلی "ارزیابی زنان از سیاست‌گذاری موجود" و "پیشنهادهای خواسته‌ها و مطالبات زنان برای

درک و تصور زنان از تأثیر سیاست‌های تشویقی...، میرحسینی و خلیلی | ۱۵۳

سیاست‌گذاری مطلوب "از نگاه مشارکت‌کنندگان به این موضوع توجه شود، که هر کدام شامل مقولات فرعی و مفاهیم مختص به خود است که در ادامه بدان‌ها می‌پردازیم.

۲-۱- ارزیابی زنان از سیاست‌گذاری موجود

قابل ذکر است که در ابتدای مصاحبه‌ها از مشارکت‌کنندگان در مورد میزان اطلاعشان در مورد سیاست‌های حمایتی و تشویقی سؤال شد، و تا حدودی نیز به قانون جوانی جمعیت اشاره شد.

۲-۱-۱- حوزه تبلیغات و اطلاع‌رسانی‌ها

با توجه به پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان در مورد اطلاع‌رسانی و تبلیغات در حوزه سیاست‌های فرزندآوری، می‌توان گفت که این تبلیغات کافی نبوده و گاهی با عدم موفقیت روبه‌رو شده‌اند. ضعف در این زمینه مشهود است و به نظر می‌رسد افراد از تمامی جوانب این سیاست‌ها آگاه نیستند و بیشتر به جنبه‌های اقتصادی طرح، آن‌هم به صورت ناقص، مطلع شده‌اند. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده کد ۵، ۲۴ ساله بیان می‌کند:

«به خاطر اینکه این سیاست‌ها برای خانواده بالأخص مادری که وظیفه باروری و وظیفه تربیت فرزند رو داره باید بیشتر به اطلاع مادر برسه، بنظر من خیلی قوی عمل همیشه به خاطر اینکه من خودم یک مادر، خیلی اطلاعاتی از این تبلیغات و از این سیاست‌ها ندارم».

و یا کد ۱۵، ۳۰ ساله می‌گوید:

«تبلیغات فرزندآوری با توجه به مشکلات اقتصادی، خیلی تأثیر نداشته بنظر من».

۲-۱-۲- حوزه اجرای سیاست‌های تشویقی

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تقریباً همه مشارکت‌کنندگان بر لزوم بهبود ضمانت اجرای سیاست‌ها تأکید دارند و به ضعف در اجرای برخی سیاست‌های تشویقی

اشاره می‌کنند. البته برخی معتقدند که این سیاست‌ها به دلیل تازگی تصویب، نیازمند زمان بیشتری برای اجرایی شدن و ارزیابی هستند. مصاحبه‌شونده کد ۳، ۲۵ ساله می‌گوید:

«چون این سیاست‌ها به تازگی تصویب شده، برای بررسی تأثیرات سیاست‌ها بر امر فرزندآوری زمان لازمه اما با اطلاع محدودی که از اقوام و آشنایان که به تازگی دارای فرزند شدند دارم از بعضی امتیازهای تشویقی فرزندآوری استفاده کردند؛ مثلاً یکی از همکارای همسر فرزند سومشون به دنیا اومد، همسرشون تونستن ماشین بگیرن، البته بین مادرانی که فرزند سومشون به دنیا اومده هم قرعه کشی انجام میشه ولی خب شانسشون خیلی بیشتره. و این که یکی از اقوام از وام فرزند اول استفاده کردن».

و یا کد ۱۴، ۲۲ ساله می‌گوید:

«بیشتر از چند سال گذشته دارند کار می‌کنند ولی هنوز عملکرد بسیار ضعیفی دارند».

۳-۱-۲- بررسی ابعاد سیاست‌های تشویقی حوزه فرزندآوری

طبق مصاحبه‌های عمیق با زنان، به نظر می‌رسد سیاست‌های تشویقی و حمایتی جامع و قوی نیستند و حتی ممکن است برخی از این سیاست‌ها به دلیل اولویت‌های مدنظر، غیرضروری تلقی شوند. نکته‌ای که در مصاحبه با مشارکت‌کننده کد ۱، ۲۴ ساله به آن اشاره شد، این بود که برای بهره‌مندی از برخی طرح‌های تشویقی اقتصادی، افراد نیازمند داشتن پشتوانه مالی هستند. وی می‌گوید:

«خب من فکر می‌کنم به این که آگه به من زمین بدن، من از اون زمین چه استفاده‌ای می‌تونم بکنم؟ می‌دونم استفاده کردن از یه سری از موارد این سیاست‌های تشویقی خودش نیازمند بودجه کلانی هستش که بتونی مثلاً از اون زمینی که بهت دادن به استفاده‌ای بکنی، حالا توش نمی‌دونم چیزی بکاری که بتونی از محصولش استفاده بکنی یا توش خونه بسازی».

و یا کد ۱۳، ۳۲ ساله می‌گوید:

«به نظر من سیاست‌های تشویقی فرزندآوری تأثیر چندانی ندارد، چون اقتصاد

جامعه انقدر افتضاح هست که این مقدار وام و... به چشم نمیاد».

برخی نیز معتقدند که بعضی از سیاست‌های دولت، دخالت در امر فرزندآوری افراد

تلقی می‌شود. مثلاً کد ۱۲، ۳۱ ساله اشاره می‌کند:

«یه سری داروهایی که استفاده میشن برای جلوگیری از بارداری، اینا باید

به صورت رایگان حتی تو خیلی از کشورها یا حتی تو همین ایران خودمون، تو

مراکز بهداشت در اختیار مردم قرار می‌گرفت قبلاً، خب برای کسانی که

نمی‌خوان باردار شن، هم از لحاظ اقتصادی حالا طرف نخواست باردار بشه، هم

از لحاظ روحی آمادگیشو نداشته باشه و یا خیلی دلایل دیگه که یه نفر دوست

نداشته باشه باردار بشه ولی الآن می‌گن که باید برای تهیه قرص‌های جلوگیری

حتماً نسخه داشته باشی که این فاجعه‌ترین تصمیمیه که دولت می‌تونه واسه

مردمش بگیره و در واقع دخالت در امر فرزندآوری که واقعاً همیشه آدم دخالت

کنه... یا مثلاً اون سیاست اینکه مثلاً غربالگری‌ها رو به مادرا اطلاع ندن که مادرا

انجام ندن، خب اینا می‌تونه همه در طولانی مدت به ضرر مملکت و جامعه باشه با

به دنیا اومدن بچه‌هایی که مشکلات و نقایص ژنتیکی یا مادرزادی داشته باشن.

واسه همینم بنظر من این سیاست‌ها اصلاً کار نمی‌کنه، اینکه بیان از مردم حق

طبیعی شون که بخوان جلوگیری کنن رو بگیرن».

۴-۱-۲- فرزندآوری به مثابه عمل به وظیفه دینی و ملی

تحلیل مصاحبه‌های انجام شده نشان می‌دهد، برای برخی مصاحبه‌شوندگان،

«فرزندآوری، به مثابه عمل به وظیفه دینی و ملی»، به عنوان مشوقی در جهت فرزندآوری

بوده است. از این رو تعدادی از مصاحبه‌شوندگان معتقد بودند برخی افراد به خصوص در

خانواده‌هایی با رویکرد مذهبی به خاطر باورها و اعتقاداتشان، فارغ از بودن یا نبودن

سیاست‌های حمایتی، فرزندآوری را جهاد تلقی می‌کنند. در این زمینه، مشارکت‌کننده کد

۳، ۲۵ ساله بیان می‌کند:

«چون در حال حاضر گفته میشه کشور دچار بحران جمعیت شده جهاد، جهاد فرزندان آوریه و هرکس که بتونه فرزند بیشتر به دنیا بیاره واقعاً جهاد کرده، و من افرادی رو واقعاً می‌شناسم که در این زمینه پیش قدم شدند».

نکته مهم در یافته ذیل، این است که برای فرزندان آوری در حال حاضر آنچه مؤثرتر بوده اعتقادات و باورهای افراد بوده و نه سیاست‌های تشویقی و شاید بتوان گفت سیاست‌های تشویقی از نظر این فرد مصاحبه‌شونده مؤثر نبوده است. کد ۵، ۲۴ ساله می‌گوید:

«بنظر من کسی که بچه می‌خواد بیاره، یه چیز اعتقادی به حالتی مثل حجاب داشتن، به خاطر اینکه تا واقعاً عاشق بچه نباشی، تا واقعاً اعتقادی به فرزندآوری و به رشد جمعیت و جوانی جمعیت نداشته باشی، هرچی هم سیاست بذارن هرچی هم تشویقی بذارن اونطوری محرک نیست برای تشویق به فرزندآوری».

در این بین تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد، برخی مصاحبه‌شوندگان نیز تحت تأثیر تجربه‌های فردی و خانوادگی که داشته‌اند، تمایل به فرزندآوری داشته و آن را تشویق می‌کنند. کد ۱، ۲۴ ساله می‌گوید:

«خودم تو خانواده کم جمعیتی بزرگ شدم و دوست داشتم که خواهر و برادرهای بیشتری داشته باشم و الآن مثلاً می‌بینم که بعد از این که من ازدواج کردم، بارها پیش اومده که خود پدر و مادرم گفتن که ای کاش ما فرزندان بیشتری داشتیم و انقدر زود تنها نمی‌شدیم،.... بچه‌هایی که جدیداً دارن به دنیا میان یا خاله ندارن، عمه ندارن یا دایی ندارن و خب این خوب نیست... تأثیر خوبی که تعداد زیاد فرزندان در تربیت بچه‌ها، توی راحت شدن کار مثلاً پدر و مادر و این‌ها داره....».

و یا کد ۱۵، ۳۰ ساله علت تمایل خود را این چنین بیان می‌کند:

«آگه شرایطشو داشته باشم ۲ فرزند، چون اکثر مشکلات و اختلالاتی که توی بچه‌ها دیده میشه ناشی از تک فرزندی است».

۲-۲- پیشنهادها، خواسته‌ها و مطالبات زنان برای سیاست‌گذاری مطلوب

۲-۲-۱- راهکارهای بهبود سیاست‌های تشویقی و سیاست‌گذاری مطلوب

بنابراین مصاحبه‌شوندگان، قرار دادن سیاست‌هایی تشویقی و حمایتی در حوزه فرزندآوری با وجود حتی خلأها و ضعف‌هایی در ابتدای اجرایی شدن آن، لازم و ضروری است و خود مشارکت‌کنندگان راهکارهایی را در جهت بهبود این سیاست‌ها پیشنهاد داده‌اند از جمله: قوی کردن اطلاع‌رسانی‌ها و تبلیغات در حوزه تشویق به فرزندآوری، تقویت و پرداخت بیشتر به زیرساخت‌ها تا توجه به سیاست‌های روبنایی، اختصاص فضاهای فرهنگی و تفریحی مناسب برای کودکان، فراهم کردن بسته‌ای جامع در رابطه با بحث فرزندآوری و... . کد ۲، ۳۴ ساله می‌گوید:

«فضاهای فرهنگی‌ای که باید باشه بنظر من الآن با همین میزانی که داره تبلیغ میشه که فرزندآوری بشه، همخوانی با امکانات موجود فرهنگی و تفریحی برای بچه‌ها نداره، الآن شما بری تو پارک‌ها ببینی مثلاً روزهای آخر هفته فوق‌العاده شلوغه فوق‌العاده، قطعاً گسترش پیدا کرده نسبت به قبل، خب ولی اقبال عمومی هم چون زیاده به این موضوع، همخوانی نداره، مثلاً تو خیلی از محله‌ها نمی‌دونم خانه محله یا سرای محله و این‌ها به اون شکل فعال نیست مثلاً محل ما یه پارک درست و حسابی نداره، اصلاً پارک نداره به این معنا که بشه بچه‌ها توش بازی بکنن، تعداد بچه‌ها زیاده، بعد از ظهرهای تابستون حوصله شون سر میره، میخوان بیان تو خیابون بازی کنن، همسایه‌ها از این قضیه ناراضین، درعین حال مکان فرهنگی مناسب، امکانات تفریحی مناسبی که تو محل باشه نیست، خب خانواده‌ها از این شکایت دارن دیگه».

یا کد ۹، ۳۵ ساله پیشنهادهایی را در مورد بهبود سیاست‌های فرزندآوری بیان می‌کند:

«تغییر نگرش‌ها با کارهای فرهنگی طولانی‌مدت، پرهیز از شتاب‌زدگی و کارهای بدون فکر، حمایت‌های عاطفی از مادران، اعمال تخفیف‌های خوب برای مادران چند فرزند در خرید کالا و خدمات اجتماعی و سرگرمی فرزندان و...، توجه جدی به زیرساخت‌های مسکن و شغل و درآمد خانواده‌های چند فرزند».

از نظر مشارکت کنندگان، برای رسیدن به اطلاع‌رسانی و تبلیغات مؤثر در حوزه سیاست‌های فرزندآوری، باید از روش‌هایی استفاده شود که مردم سریع‌تر و بهتر این اطلاع‌رسانی‌ها را دریافت کنند و همچنین منابع این اخبار و اطلاعات برایشان مورد اعتماد باشد. مثلاً اطلاع‌رسانی‌ها باید دقیق، صحیح و مداوم باشد و به دلیل گسترش روزافزون فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، بیشتر در این بستر انجام شود. همچنین می‌توان

بهرای خلافتانهای با این موضوع در سطح شهر نصب شود. کد ۸، ۲۵ ساله بیان می‌کند:

«من خودم از گوشی زیاد استفاده می‌کنم مخصوصاً اینستاگرام، بنظرم خیلی خبرها توش زود می‌پیچه یا بهرهای تبلیغاتی خلافتانهای توی سطح شهر یا مثل زیرنویس تبلیغاتی‌هایی که توی گوگل چشمک میزنن (صرفاً ایده هست و شاید اصلاً نشه) آگه راهی پیدا بشه که گوش به گوش بچرخه هم خیلی خوبه چون توسط ادمایی که اخبار نگاه می‌کنن ممکنه به گوش بقیه هم برسه...».

مصاحبه‌شونده کد ۱۰، ۲۴ ساله می‌گوید:

«به نظر می‌رسه سیاست‌ها بیشتر در حوزه مالی، وام دادن، زمین دادن و غیره هستش ولی سیاست‌هایی در بهدهای دیگر فرزندآوری نیز باید انجام بگیره مثلاً در بعد فرهنگی، اجتماعی و... و اینکه به نظر تبلیغات نویی در حوزه فرزندآوری انجام نمی‌گیره، مخصوصاً در حوزه فرهنگی و اجتماعی. باید ایده‌های مختلفی از طرف دولت برای فرزندآوری انجام بگیره، ولی مثلاً یکی از پویش‌های مثبتی که انجام گرفته، ایده پارک مادر و کودک که مطرح شده برای مادران بچه‌دار، ایده خوبی هستش؛ امیدوارم ایده‌های بیشتری برای مادران بچه‌دار انجام بگیره».

بیشتر مصاحبه‌شوندگان ضمانت اجرای خوب و مطلوب را عاملی مهم در عملی شدن این سیاست‌ها در زندگی مردم و همچنین وفای به عهد مسئولان می‌دانند و معتقدند که مردم باید به اجرایی شدن درست این سیاست‌ها اعتماد کنند. کد ۱، ۲۴ ساله بیان می‌کند:

«منظور من از ضمانت اجرا در این زمینه این بود که آگه مسئولی اومده و طرحی رو تصویب کرده و به مردم قولی رو داده که آقا شما فرزند بیارید من به این قولم عمل می‌کنم، به قولش عمل کنه... ولی ضمانت اجرا آگه مدنظر من بود،

همین وفای به عهده و تلاش برای اجرا کردن حداکثری این طرحیه که خود مسئولین تصویب کردن».

۲-۲-۲- ارائه تسهیلات مادرانه

تحلیل مصاحبه‌های انجام شده نشان می‌دهد، از نظر آنها مادران تربیت کنندگان اصلی نسل‌ها هستند و نقش اساسی در فرزندآوری و فرزندپروری بر عهده آنهاست، بنابراین نیازمند یکسری آموزش‌ها، توجهات و امتیازات متنوع هستند. کد ۸، ۲۵ ساله می‌گوید:

«برای زنان خانه‌دار و شاغل باید مراکزی باشه که مشاوره در زمینه‌های مختلف به صورت رایگان داشته باشن مثل خانه‌های بهداشت، چون خیلی از مادرها مشکلات زیادی دارن چه فردی چه اجتماعی چه روحی؛ لازم دارن یه نفر به صورت اصولی حمایت و درکشون کنه و هم راهکار بده بهشون».

و یا کد ۱۳، ۳۲ ساله بیان می‌کند:

«مشاوره‌های رایگان برای مادران برای تربیت کردن فرزند، طرح‌های سلامت

مادر چه از لحاظ جسمی، چه از لحاظ ذهنی باید در نظر گرفته بشه».

به نظر می‌رسد برای حمایت و تشویق زنان خانه‌دار در رابطه با فرزندآوری، باید توجهات و امتیازات مناسبی در نظر گرفته شود. به عنوان مثال: اختصاص بیمه به زنان خانه‌دار، حمایت‌هایی در جهت مدیریت منزل، داشتن برنامه‌های تفریحی و شرکت در دوره‌های با هدف به اشتراک گذاشتن تجربیات فرزندپروری.

کد ۹، ۳۵ ساله می‌گوید:

«خانوم‌های خانه‌دار چون خسته میشن از تو خونه بودن، یه سری برنامه‌های

تفریحی بنظرم می‌تونه کمکشون بکنه یا یه سری دوره‌های خوب، یعنی یه

چیزی که مادر از خونه بیرون بره، افراد دیگه رو هم ببینه، همدردی‌هایی که

می‌کنن باهم، این‌ها خیلی می‌تونه کمکش کنه و یه سری هم همون آموزش‌ها».

و یا کد ۲، ۳۴ ساله بیان می‌کند:

«برای خانم‌های خانه‌دار می‌گم شاید همون بیمه زنان خانه‌دار خیلی بتونه

کمک بکنه مثلاً ترغیب بکنه به این جهت که مادر بدونه بعد از چند سال یه مستمری خواهد داشت، بالاخره مادر به سنی می‌رسه بعد از این‌که این همه بچه حالا بخواد ترغیب فرزندآوری هم بشه، چهار پنج تا بچه بیاره، بزرگ بکنه بعد مثلاً به سن از کارافتادگی می‌رسه و خب هیچی به هیچی، اگر این بیمه جدی گرفته بشه، یه همچین سیاست تشویقی هم بتونن در نظر بگیرن بنظر من می‌تونه باز ترغیب‌کننده باشه».

۳-۲-۲- مناسب‌سازی ادغام شغل و امور زنانه

در مورد زنان شاغل هم با توجه به نظرات مشارکت‌کنندگان می‌توان گفت به جهت این‌که بار مضاعفی بر دوش دارند و تعدد نقش برایشان به وجود می‌آید، در رابطه با بحث فرزندآوری باید امتیازات و توجهات بیشتری در نظر گرفته شود تا دغدغه‌ای در این زمینه نداشته و در کنار کاری که انجام می‌دهند، بحث باروری و فرزندآوری‌شان را نیز به‌خوبی داشته باشند؛ به‌عنوان مثال بحث مرخصی‌های بیشتر، دورکاری، کم کردن ساعات کاری با حفظ حقوق و مزایا و... از جمله آن است. کد ۱۰، ۲۴ ساله می‌گوید:

«برای زنان شاغل هم مثلاً مرخصی بیشتری برای زمان زایمان و بعد از زایمان بگذارند و همچنین زمانی که در حال کار هستن، مهدهای خوب و مجهزی که چه بهتر در نزدیک محل کارشون باشد برای نگهداری فرزندانشون تعبیه کنند که مادر رغبت داشته باشد که فرزندش را به مهد بسپارد».

و یا کد ۴، ۲۴ ساله این‌طور بیان می‌کند:

«نسبت به مادران شاغل هم همین‌طور، اینکه شرایطشون رو بسنجیم، به مادری که سرکار می‌ره، هم از لحاظ حقوق هم از لحاظ نگهداری بچه، هم از لحاظ مرخصی‌ها، بهش توجه بشه البته خب من تا جایی که اطلاع دارم کارای خوبی تو این زمینه شده و مادران شاغل از یکسری مرخصی‌ها و این‌ها استفاده می‌تونن بکنن».

علاوه بر موارد مطرح شده تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده نشان می‌دهد، یکی از مواردی که از نظر مصاحبه‌شوندگان می‌تواند به‌عنوان مشوق فرزندآوری مدنظر قرار گرفته شود، حمایت از زنان شاغل و تحصیل‌کرده از طریق اصلاح ساختارهای اداری و آیین‌نامه‌ها است. در این خصوص مصاحبه‌شونده کد ۱۶، ۴۲ ساله می‌گوید:

«یک بچه دارم ولی هم خودم و هم همسرم خیلی دوست داشتیم یک بچه دیگه بیاوریم به‌خصوص که دخترم هم از اینکه خواهر و برادری نداره دائم گله می‌کنه و دلش می‌خواد، ولی متأسفانه خیلی از سیاست‌هایی که در خصوص فرزندآوری گفته میشه فقط روی برگه باقی می‌مونه و از زنان حمایتی نمیشه؛ من دوست دارم شرایط شغلیم حفظ بشه از طرفی مثل خیلی از کشورهای اروپایی و اسکانندیناوی از مادریم هم حمایت بشه و تسهیلات شغلی و حفظ جایگاه شغلیم باشه. خیلی مواقع دادن پول و وام برای مادر شدن کافی نیست باید به لحاظ اجتماعی و حقوقی از مادر شدن حمایت کرد».

کد ۱۷، ۴۰ ساله می‌گوید:

«همه باید بدونن این فرزنددی که به دنیا میاد برای جامعه است نه صرفاً مادر که وقتی مرخصی بهش میدن فکر می‌کنن دارن به مادر لطف می‌کنن در صورتی که این زن داره به جامعه کمک می‌کنه و داره از سلامتی و وقت خودش برای جامعه می‌گذره ولی متأسفانه در محیط‌های کاری وقتی یک زن می‌ره مرخصی زایمان، نگاه خوبی بهش نیست و برای همین ممکنه خیلی جاها تمایلی هم به استخدام زن‌ها نداشته باشند؛ در صورتی که در جامعه امروز واقعاً به کار زن‌ها در خیلی از مشاغل احتیاج هست».

کد ۱۶، ۴۲ ساله می‌گوید:

«باید برای مادر شدن ارزش قائل شده و اون‌رو در جامعه و قوانین دید، الآن شما نگاه کنید وقتی یک مرد می‌ره سربازی، این دوران براش جز سابقه کاریش حساب میشه ولی وقتی یک زن می‌ره مرخصی زایمان، نه تنها ممکنه موقعیت شغلی و جایگاهی که داشته رو از دست میده، نگاه بدی هم در اکثر مواقع بهش هست».

کد ۱۷، ۴۰ ساله می گوید:

«برخی تبعیض‌هایی که در قوانین جامعه هست هم اگر درست بشه می‌تونه تشویق باشه. مثلاً چرا من مادر که شاغلم و دو تا بچه دارم حق عائله‌مندی ندارم. درسته در قانون ما مرد نان‌آور هست ولی در جامعه امروزی اکثر زن‌ها به خاطر مسائل اقتصادی و یا حتی علاقه به فعالیت اجتماعی و نیاز جامعه شاغل‌اند، از طرفی هم عدالت این هست که وقتی دو نفر دارن در یک جا کار مشابه انجام می‌دهند حقوق برابری هم بگیرند. حالا ما می‌گیم حق عائله‌مندی نمیدن ولی می‌تونن تحت عنوان حق مادری از زنان و مادران حمایت کنن که زن هم بدونه این مادریش یک جایی دیده‌شده و عایدی اقتصادی هم براش داره».

جدول ۳- توصیف مضامین و مفاهیم مرتبط با درک و تصور زنان مشارکت‌کننده از

سیاست‌گذاری‌های حمایتی حوزه فرزندآوری

مضمون اصلی	مضمون فرعی	مفاهیم
ارزیابی زنان از سیاست‌گذاری‌های موجود	حوزه تبلیغات و اطلاع‌رسانی	کافی نبودن میزان تبلیغات- عدم اطلاع افراد از تمامی جوانب طرح- قوی نبودن تبلیغات و اطلاع‌رسانی‌ها
	حوزه اجرای سیاست‌های تشویقی	شرایط سخت برای دریافت وام و عدم مشمول شدن همه افراد- ضعف در ضمانت اجرا- اشکال در اجرای سیاست‌ها
	بررسی ابعاد سیاست‌های تشویقی حوزه فرزندآوری	داشتن پشتوانه‌ای مالی برای بهره‌مند شدن از برخی طرح‌های اقتصادی- غیرضروری بودن برخی از سیاست‌های این حوزه- عدم جامع بودن سیاست‌های تشویقی و حمایتی در این حوزه- عدم همخوانی امکانات موجود با سیاست‌های فرزندآوری
	فرزندآوری به مثابه عمل به وظیفه دینی و ملی	بزرگ شدن والدین در خانواده‌های کم‌جمعیت- کم شدن نسبت‌های خانوادگی- بالا رفتن امید به زندگی- جهاد فرزندآوری- تربیت نسل و رشد جمعیت- پشتیبانی فرزندان از یکدیگر- پیری جمعیت- شرایط فعلی و نیاز به رشد جمعیت- توصیه‌های بزرگان- تأثیر خوب تعداد فرزند بیشتر در تربیت آنان
	راهکارهای بهبود سیاست‌های تشویقی	قوی کردن اطلاع‌رسانی‌ها و تبلیغات در حوزه تشویق به فرزندآوری- تقویت و پرداخت بیشتر به زیرساخت‌ها تا توجه به

مضمون اصلی	مضمون فرعی	مفاهیم
پیشنهادهای خواسته‌ها و مطالبات زنان برای سیاست‌گذاری مطلوب		سیاست‌های روبنایی - اختصاص فضاهای فرهنگی و تفریحی مناسب برای کودکان - فراهم کردن بسته‌ای همه‌جانبه در رابطه با بحث فرزندآوری - دادن مرخصی به پدر - دست‌یافتنی بودن سیاست‌ها - فرهنگ‌سازی در مورد تعداد و تربیت فرزندان - تشویق‌هایی با پشتوانه مذهبی و اعتقادی - تمرکز بر بعد فرهنگی و اقتصادی به‌صورت هم‌زمان - تغییر نگرش با کارهای فرهنگی - سهل کردن شرایط استفاده از تسهیلات - ارائه خدمات بهداشتی
	ارائه تسهیلات مادرانه	حمایت عاطفی از مادران - برگزاری کلاس‌های تربیتی رایگان - طرح‌هایی برای ترغیب مادران به مطالعه بیشتر - قرار دادن مشاورانی در خانه‌های بهداشت به‌صورت رایگان برای مادران - آسیب ندیدن فضای شخصی و اختصاصی مادر - توجه ویژه به مادر به جهت مسئولیت بیشتر وی در بحث فرزندآوری - توجه بیشتر به حوزه سلامت و بهداشت مادران - توجه ویژه به دغدغه‌های مادر چه از لحاظ جسمی و چه روحی - تشکیل دوره‌هایی کوتاه و کاربردی - طرح‌هایی برای راحتی مادران در دوران بارداری - چکاپ مادران دارای شرایط خاص در منزل - پرستار برای همراهی مادر - برخورداری مادر از مامای همراه در دو ماه اول تولد فرزند - دادن بیمه به خانم‌های خانه‌دار - حمایت‌هایی در جهت مدیریت منزل - دادن امتیازات بیشتر به مادران خانه‌دار جهت اولویت دادن به خانواده - داشتن برنامه‌های تفریحی - شرکت در دوره‌های مختلف با هدف به اشتراک گذاشتن مسائل مربوط به فرزندان - ایجاد کارگاه‌های مادر و کودک به‌ویژه برای مادران خانه‌دار
	مناسب‌سازی ادغام شغل و امور زنانه	افزایش مرخصی مادران - کم کردن ساعات کاری (پاره‌وقت) با حفظ حقوق و مزایا - امکان دورکاری مادر - دسترسی سریع مادر به فرزند - اختصاص مهد در کنار محل کار مادر - کمک برای نگهداری از فرزند - قرار دادن هزینه فرزند در فیش حقوقی مادر - حمایت‌های محیط کار از مادر - اختصاص پرستار برای همراهی مادر

نتیجه‌گیری

جمعیت یکی از مسائل حیاتی هر کشور، به‌ویژه در کشور ما ایران است و باروری و فرزندآوری از عوامل اصلی آن بشمار می‌روند. مطالعه حاضر با هدف بررسی درک و تصور زنان (۱۷ زن متأهل با سطوح تحصیلی و شغلی مختلف شهر تهران) از تأثیر سیاست‌های تشویقی بر فرزندآوری انجام شده است. از آنجا که اهمیت این موضوع روشن است، ضروری به نظر می‌رسد که از دیدگاه و تجربیات زنان درباره این سیاست‌ها مطلع شویم، زیرا مادران نقش اصلی را در تربیت نسل و فرزندآوری بر عهده دارند و به‌نوعی مخاطبین اصلی این موضوع هستند.

این پژوهش به روش کیفی و با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته انجام شده است تا تجربیات زیسته، پیشنهادها و انتظارات زنان در این زمینه بررسی شود. با توجه به ماهیت پژوهش‌های کیفی، هدف تعمیم نتایج و یافته‌ها نیست. یافته‌های حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها در دو بخش اصلی "موانع مرتبط با باروری و فرزندآوری" و "درک و تصور زنان مشارکت‌کننده از سیاست‌های حمایتی حوزه فرزندآوری" دسته‌بندی شده‌اند. بخش اول شامل مضمون‌های فرعی "چالش‌های مالی و اقتصادی، در حاشیه قرار گرفتن ارزش‌های مادرانه، تغییر ارزش‌ها و هنجارها، فقدان مهارت‌ها و توانمندی‌های مادرانه" و بخش دوم شامل "ارزیابی زنان از سیاست‌های موجود (حوزه تبلیغات و اطلاع‌رسانی، اجرای سیاست‌های تشویقی، بررسی ابعاد سیاست‌های تشویقی فرزندآوری و فرزندآوری به‌عنوان وظیفه دینی و ملی) و پیشنهادها و مطالبات زنان برای سیاست‌گذاری مطلوب (راهکارهای بهبود سیاست‌های تشویقی، ارائه تسهیلات مادرانه، مناسب‌سازی ادغام شغل و امور زنانه)" است.

به‌طور کلی، در رابطه با بحث فرزندآوری و سیاست‌گذاری‌های این حوزه، نیمی از مصاحبه‌شوندگان اولویت پرداخت سیاست‌ها را به مسائل اقتصادی و سپس به مسائل فرهنگی-تربیتی می‌دادند و نیمی دیگر عکس آن را بیان می‌کردند. این اولویت‌بندی به معنای کم‌رنج بودن بعد دیگر نبود بلکه نشان‌دهنده ترتیب اولویت‌ها در پاسخ‌ها بود.

نتیجه‌ای که می‌توان گرفت این است که سیاست‌ها باید به‌طور هم‌زمان و هماهنگ، هم به مسائل اقتصادی و هم به مسائل فرهنگی- تربیتی پردازند. در شرایط فعلی جامعه، بنظر می‌رسد مسائل اقتصادی از اهمیت بالاتری برخوردار است، اما دغدغه اصلی و مهم یک مادر، مسائل فرهنگی- تربیتی است. امروزه ترس از مادر شدن در برخی زنان و دختران و کم‌رنگ شدن جایگاه مادر و ارزش‌های مادرانه مشاهده می‌شود. همچنین تغییر در ارزش‌ها و هنجارها و ارزش شدن تعداد کم‌فرزند برای برخی افراد از موانع فرزندآوری به شمار می‌رود. نیمی از مصاحبه‌شوندگان معتقد به فراهم کردن بسته‌ای جامع در حوزه‌های مختلف فرزندآوری بودند. این سیاست‌ها باید هم به لحاظ کمی و هم کیفی از مطلوبیت قابل توجهی برخوردار باشند همان‌طور که ثمنی و شهریاری (۱۴۰۰) در پژوهش خود به آن اشاره کردند. مک‌نیکل (۱۹۸۰) نیز نقش حمایتی دولت در فرزندآوری را مهم می‌داند. در سیاست‌های مربوط به فرزندآوری باید توجه ویژه‌تری به مادران به‌عنوان پایه اصلی این بحث شود و تسهیلات مادرانه در دستور کار قرار بگیرد، مانند برگزاری کلاس‌های آموزشی برای توانمندسازی مادران در تربیت فرزندان. لی (۲۰۱۶) و تونون (۲۰۱۶) نیز در تحقیقات خود بیان کردند که حمایت‌های مستمر از کودک در افزایش نرخ باروری مؤثر است که این مورد برای مادران به‌ویژه مادران شاغل می‌تواند امتیاز مطلوبی بشمار آید.

یکی دیگر از نکات مهم، اطلاع‌رسانی و تبلیغات درست و مطلوب این سیاست‌ها در جامعه است. این اطلاع‌رسانی به جهت آنکه مادر بیشتر در ارتباط با فرزند می‌باشد بهتر است بیشتر نسبت به مادران انجام شود. همچنین در اجرای این سیاست‌ها باید به ضعف‌ها و نیاز به اصلاح ضمانت اجرا توجه کرد. لزوم کار فرهنگی نیز باید در دستور کار قرار گیرد، چرا که این حوزه از اهمیت بالایی برخوردار بوده و زیرشاخه‌های متعددی دارد. فرهنگ‌سازی درست در مورد فرزندآوری و آگاهی مادران نسبت به ارزش جایگاهشان نیز باید شکل بگیرد که در این زمینه می‌توان از ظرفیت‌های بالای دین اسلام بهره گرفت. همان‌طور که در نظریه اشاعه هم به آن اشاره شد، به نظر می‌رسد یکی از دلایل مهم در کاهش نرخ باروری، تغییر در عقاید و باورهای افراد و دگرگونی در ارجحیت‌های ارزشی آنان است.

در نهایت، تشویق‌ها و حمایت‌ها نباید محدود به یک مقطع خاص باشد بلکه باید به‌طور مستمر در طول زندگی افراد و خانواده‌ها اجرا شود. اصلاح ساختارهای اداری و آیین‌نامه‌ها، مانند لحاظ کردن حق مادری برای زنان شاغل و احتساب مدت مرخصی زایمان در سنوات کاری، ازجمله راهکارهای تشویق زنان شاغل و تحصیل‌کرده به فرزندآوری است. همچنین برای بسیاری از افراد با رویکرد و باورهای مذهبی، فرزندآوری به‌عنوان وظیفه اجتماعی و اعتقادی تلقی می‌شود و سیاست‌های حمایتی و تشویقی صرفاً پشتوانه‌ای برای تقویت تصمیماتشان خواهد بود. با توجه به این مسائل، لازم است سیاست‌ها به‌طور هم‌زمان و هماهنگ هم به مسائل اقتصادی و هم به مسائل فرهنگی - تربیتی بپردازند تا بتوانند تأثیرات مثبتی بر افزایش نرخ باروری و فرزندآوری در ایران داشته باشند.

پیشنهادهای

با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر، تدوین خدمات مددکاری اجتماعی و ارائه آنها به خانواده‌ها می‌تواند در اثربخشی بیشتر سیاست‌های تشویقی و همچنین افزایش تمایل زوجین به فرزندآوری مؤثر واقع شود که برخی از این اقدامات به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

- برگزاری جلسات مشاوره در قالب کار با فرد برای زوجین در هنگام ازدواج و معرفی و شرح سیاست‌های تشویقی و اهداف آن.

- استفاده از خدمات مددکاری کار با گروه و برگزاری جلسات گروهی برای زوجین با هدف افزایش مهارت‌های والدگری و ارتقاء توانمندی‌های زوجین و همچنین شنیدن مسائل و مشکلات خانواده‌ها و استفاده از تکنیک بارش افکار با هدف هم‌افزایی و همچنین تغییر نگرش خانواده‌ها به فرزند.

- بهره‌مندی از روش مددکاری کار با جامعه و طراحی پوسترها و برنامه‌های آموزشی جهت معرفی سیاست‌های تشویقی به جامعه هدف، به‌ویژه زنان با هدف آگاهی‌بخشی

- انجام پژوهش و تحقیق در قالب خدمات مددکاری پژوهشی و با هدف شناسایی مطالبات و نیازهای مادران جهت ارائه آن به سیاست‌گذاران و رفع چالش‌های اقتصادی و اجتماعی خانواده‌ها، به‌ویژه بعد از فرزندآوری، چرا که به نظر می‌رسد بسیاری از این سیاست‌های تشویقی موجود تا زمان فرزندآوری تدوین شده و معمولاً حمایت از فرزندپروری موردتوجه قرار نگرفته و این موضوع می‌تواند چالش‌ها و مسائل متعددی را برای برخی خانواده‌ها به وجود آورد که در بلندمدت می‌تواند موجب شکست این قبیل سیاست‌ها شود. علاوه بر این، پژوهش در زمینه حمایت از زنان شاغل و ترویج سیاست‌های تطبیق کار و خانواده نیز می‌تواند به شناسایی راهکارهایی برای ادغام بهتر نقش‌های کاری و مادری کمک کند.

- در نهایت شناسایی و تحلیل نیازهای اجتماعی و روانی مادران و نقش مددکاران اجتماعی در پاسخگویی به این نیازها و ارزیابی تأثیر برنامه‌های مددکاری اجتماعی بر کاهش ترس از مادر شدن در زنان جوان و بررسی نقش مددکاری اجتماعی در فرهنگ‌سازی و تغییر ارزش‌های مرتبط با فرزندآوری در جامعه نیز می‌تواند به کاهش موانع فرهنگی و روانی فرزندآوری کمک کند.

سپاسگزاری:

از همه افراد مشارکت‌کننده در این تحقیق قدردانی به عمل می‌آوریم.

تعارض منافع:

هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

Orcid

Zahra Mirhosseyni <http://orcid.org/0000-0001-6201-7834>

Maryam Khalili <http://orcid.org/0009-0006-2236-7569>

منابع

- بالاخانی، قادر. (۱۴۰۱)، «بررسی کیفی نگرش به سیاست‌های جمعیتی و فرزندآوری (مطالعه موردی جوانان استان اردبیل)»، نشریه مطالعات راهبردی زنان، دوره ۲۴، شماره ۹۶: ۳۹-۶۷.
- پناهی، علی احمد. (۱۳۹۵)، «نگاهی به فواید و آثار فرزندآوری و فرزندپروری در آموزه‌های دینی با رویکرد اخلاقی»، فصلنامه علمی-ترویجی اخلاق، سال ۶، شماره ۲۱: ۳۳-۶۳.
- ثمنی، لیلا و شهریاری، معصومه. (۱۳۹۹)، «ارزیابی رویکرد قوانین و اسناد بالادستی به بعد کیفی افزایش جمعیت»، دو فصلنامه مطالعات جمعیتی، دوره ۶، شماره ۲: ۳۱۵-۳۳۷.
- چمنی، سولماز؛ مشفق، محمود و شکر بیگی، عالیہ. (۱۳۹۵)، «مطالعه چالش‌های فرزندآوری در شهر تهران با تأکید بر روش ترکیبی»، مطالعات جنسیت و خانواده، سال ۳، شماره ۱: ۹-۳۸.
- خدیو زاده، طلعت؛ ارغوانی، الهام و شاکری، محمدتقی. (۱۳۹۳)، «نگرش به مشوق‌های دولتی در خصوص فرزندآوری و ارتباط آن با ترجیحات باروری در زوجین مراجعه‌کننده به مراکز بهداشت دارای مرکز مشاوره پیش از ازدواج در شهر مشهد»، مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران، دوره ۲۴، شماره ۱۲: ۱-۱۳.
- رضوانی دیوکلایی، سیده زینب؛ رضاییان بیلندی، حسین و رحمتی، امین. (۱۳۹۹)، «نگرش به فرزندآوری: نقش سبک زندگی اسلامی و ویژگی‌های جمعیت شناختی»، روانشناسی و دین، سال ۱۳، شماره ۴، صص ۱۰۷-۱۲۳.
- زارع، سعید و هاشمی، سیده حکیمه. (۱۳۹۲)، «تأثیر دین بر سیاست‌های جمعیتی و باروری»، دو فصلنامه علمی تخصصی اسلام و علوم اجتماعی، سال ۵، شماره ۱۰: ۸۱-۹۸.
- سوبوتکا، توماس؛ مانیشاک، آنا و برزوفسکا، زورانا. (۱۴۰۰)، پاسخ‌های سیاستی به باروری پایین، مترجم میلاد بگی و رسول صادقی، تهران: موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور، چاپ اول.
- صادقی، رسول و شهابی، زهرا. (۱۳۹۶)، «مطالعه کیفی موانع و چالش‌های مادری زنان شاغل در شهر تهران»، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۶، شماره ۴: ۷۱۵-۷۳۴.
- طاهری، مجتبی؛ پڑهان، علی و محمودی، محمدجواد. (۱۴۰۰)، «بررسی مقایسه‌ای سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران با تعدادی از کشورهای سازمان ملل متحد»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شماره ۴۶: ۵۸-۸۰.

درک و تصور زنان از تأثیر سیاست‌های تشویقی...، میرحسینی و خلیلی | ۱۶۹

- عابدی جعفری، حسن و همکاران. (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم: ۱۵۱-۱۹۸.

- غمامی، محمد مهدی و همکاران. (۱۳۹۸)، «آسیب‌شناسی سیاست‌های تقنینی جمعیتی جمهوری اسلامی ایران و ارائه شاخص‌های مطلوب»، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۸۶: ۳۱-۵۸.

- کرمانی، محسن و جعفری کافی آباد، صابر. (۱۴۰۲)، «تحلیل گفتمان سیاست‌گذاری دولت در حوزه خانواده و مقایسه آن با واقعیت جامعه»، مطالعات جنسیت و خانواده، دوره ۱۱، شماره ۱. - مشفق، محمود. (۱۴۰۲)، «مطالعه تطبیقی تأثیرات سیاست‌های حمایت از خانواده بر افزایش میزان باروری کل در کشورهای دارای باروری در سطح جانشینی»، نشریه جمعیت، ۲۸(۱۱۷)، ۱-۳۲.

- میرابی، سعیده؛ میرزایی، حسین و حسینی درمیان، غلامرضا. (۱۳۹۹)، «بررسی پدیدارشناسانه آگاهی زنان متأهل از فرزندآوری»، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۳۱، شماره ۳: ۱-۲۰.

- میرحسینی، زهرا و مجتهدی، نرگس. (۱۴۰۲)، «شناسایی و فهم مطالبات زنان در حوزه سیاست‌گذاری‌های جمعیتی»، مطالعات توسعه اجتماعی-اقتصادی، ۱(۲)، ۲۰۹-۲۲۶.

- میرزایی، محمد و شمس قهفرخی، مهری. (۱۳۹۳)، «اهمیت ویژگی‌های شغلی زنان بر احتمال باروری طی دوره پنج‌ساله ۱۳۸۹-۱۳۹۳ (مطالعه موردی شهر اصفهان)»، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، سال ۹، شماره ۱۷.

- نیازی، محسن؛ تورنجی پور، فاطمه و نوروزی، میلاد. (۱۳۹۵)، «فرا تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر باروری در ایران»، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۹.

- Akram, R., Sarker, A. R., Sheikh, N., Ali, N., Mozumder, M. G. N., & Sultana, M. (2020). "Factors associated with unmet fertility desire and perceptions of ideal family size among women in Bangladesh: Insights from a nationwide Demographic and Health Survey." *Plos one*, 15(5), e0233634.
- Díaz Gandasegui, V., Miguel, E. S., & Sanz, M. T. (2021). "Back to the future: a sensitivity analysis to predict future fertility rates considering the influence of

family policies—the cases of Spain and Norway." *Social Indicators Research*, 154(3), 943-968.

- Thévenon, O. (2016). "The influence of family policies on fertility in France: Lessons from the past and prospects for the future." *In Low fertility, institutions, and their policies* (pp. 49-76). Springer, Cham.
- Lee, S., Duvander, A. Z., & Zarit, S. H. (2016). "How can family policies reconcile fertility and women's employment? Comparisons between South Korea and Sweden." *Asian journal of women's studies*, 22(3), 269-288

استناد به این مقاله: میرحسینی، زهرا و خلیلی، مریم. (۱۴۰۳). درک و تصور زنان از تأثیر سیاست‌های تشویقی بر امر فرزندآوری: یک مطالعه کیفی، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۱۱ (۴۰)، ۱۷۰-۱۲۹.

Social Work Research Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.